

T QUAN I M C A LOUIS WIRTH NHÌN V L I S NG C A NG I DÂN THÀNH PH H CHÍ MINH

TÔN N QU NH TRÂN

V i bài t i u l u n Urbanism as a Way of Life, Louis Wirth, m t thành viên trong tr ãng phái Chicago n i t i ng vào n a u th k XX, ã nêu lên các c tr ng v l i s ng ô th nh m t s t ng ph n v i l i s ng nông thôn trên nhi u khía c nh c b n t chính các nghiên c u th c t t i thành ph Chicago. Bài vi t này i chi u và ch ra nh ng m c phù h p gi a các quan i m c a Louis Wirth v i các c tr ng v l i s ng c a ng i dân ô th Sài Gòn - TPHCM. Các b i c nh kinh t , v n hóa, xã h i a d ng c a các thành ph ã nh hình l i s ng xã h i ô th a d ng, bao g m c v i c l u gi quá kh nh ng m c khác nhau trong lòng thành ph .

1. T CÁC QUAN I M C A LOUIS WIRTH V L I S NG Ô TH

Trên n n t ng các nghiên c u v ô th , Louis Wirth (1938, tr. 1-24) cho r ng s chuy n i t xã h i nông thôn sang xã h i ô th dĩ n ra trong vòng m t th h nh ng khu v c công nghi p hóa, ã kéo theo nh ng s thay i l n lao trên h u h t các khía c nh c a cu c s ng xã h i. T ó, ô th và nông thôn có th c coi nh hai c c n u xét khía c nh b trí s nh c c a con ng i. Ông a ra quan i m r ng t i các thành ph càng l n, càng ô ng úc và càng không ng nh t thì l i s ng ô th càng th hi n rõ ràng nh ng c i m c a nó. M t dân s cao là s th hi n y nh t s ô ng úc dân c trong gi i h n c a m t vùng và là tiêu chí c n thi t t o nên

m t ô th, còn tính không ng nh t c ng là m t tiêu chí th hi n tính ch t riêng bi t c a cu c s ng ô th.

1.1. Tính ch t c a ô th

Tính không ng nh t. Do kh n ng t tái s n xu t dân s th p, ô th ph i thu nh n thêm ng i nh p c t các n i khác, c bi t là t thôn quê. Do ó, v m t l ch s , thành ph là n i tr n l n các ch ng t c, dân t c và v n hóa khác nhau, ng th i nó là n i m m m t t nh t cho s lai gi ng v n hóa. Thành ph ã k th p nh ng con ng i t m i n i trên t n c và c th gi i t o ra s khác bi t và h tr l n nhau, thay vì là ng nh t và có cùng khuynh h ng t duy nh nhau. S l ng cá nhân tham gia trong quá trình giao l u h i nh p càng l n thì s khác bi t t i m tàng gi a h c ng càng cao. Do ó, c i m cá nhân, ngh nghi p, cu c s ng v n hóa và t duy c a các c dân ô th khác nhau r t nhi u so v i dân c vùng nông thôn. M i quan h h hàng và tình c m láng

Tôn N Qu nh Trân. Phó giáo s t i n s . Trung tâm Nghiên c u ô th và Phát tri n.

Nghiên c u này c tài tr b i Qu Phát tri n Khoa h c và công ngh Qu c gia (NAFOSTED), mã s tài IV1.3-2011.

gi ng xu t phát t vi c s ng chung nhau qua nhi u th h theo m t truy n th ng dân gian chung s không có, và ho c gi n u có thì s r t y u trong m t t p h p dân c ông o v i các ngu n g c và n n t ng khác nhau. Trong nh ng i u ki n nh v y, s c nh tranh và lu t pháp s t o ra các quan h m i, thay th cho nh ng quan h oàn k t v n c gi gìn t n t i qua nhi u th h , s quen bi t cá nhân v n có gi a các c dân ng h ng c ng s m t i. S c nh tranh trong ô th r t cao, và ô th là n i s ng và làm vi c c a các cá nhân v n không có quan h tình c m v i nhau. Nh ng m i quan h d a trên công vi c c ng v i kho ng cách xã h i l n làm n i b t s không g n bó gi a cá nhân này v i cá nhân khác, con ng i s tr nên cô c. H làm vi c nâng cao v th c a mình và l i d ng l n nhau. Và i phó v i s m t tr t t có th x y ra trong th gi i c nh tranh y, các hình th c ki m soát xã h i ô th c hình thành. ng h và òn giao thông là nh ng hình nh t ng tr ng cho n n t ng c a tr t t ô th.

Các y u t v m t dân s , giá tr t ai, kh n ng ti p c n, l i ích cho s c kh e, giá tr th m m , ch t l ng môi tr ng quy t nh giá tr c a m t vùng t trong thành ph , và c ng vì th , có nh ng phân khúc c dân khác nhau. Ngoài các y u t thu c v vùng t, còn có y u t thu c v con ng i nh là n i làm vi c, b n ch t công vi c, thu nh p, c i m s c t c và dân t c, a v xã h i, phong t c, t p quán, ý thích, th hi u và nh ki n là nh ng y u t quan tr ng các d ng dân c trong ô th ch n l a

n i và nh th ô th c phân b thành nh ng vùng nh c ít nhi u có s phân bi t. Do ó, ô th g m nh ng thành ph n dân c khác nhau c ng trong m t b c tranh nhi u m ng c a xã h i, trong ó s khác nhau t vùng này sang vùng khác r t t ng t.

Tính di ng xã h i cao: S t ng tác gi a các cá nhân có ngu n g c khác nhau trong xã h i ô th a n nhi u kh n ng phá v biên gi i c a các giai t ng xã h i. Con ng i trong ô th có c h i di ng xã h i cao h n, có c may nhi u h n trong vi c thay i vi c làm, thay i v trí xã h i. Con m t ng i tài x taxi có nhi u c h i tr thành m t ng i bác s h n con m t ng i nông dân s ng nông thôn. Tính di ng xã h i cao ã làm cho vi c gi gìn s g n bó c a m t t ch c nào ó, quan h g n g i lâu dài gi a các thành viên tr nên vô cùng khó kh n. Hi n t ng các cá nhân r i kh i các c quan ã t ng g n bó t o thành m t dòng ch y thay i, làm cho các hành vi trong ô th khó óan tr c và khó gi i quy t.

S phân o n trong quan h gi a các cá nhân: Trong xã h i ô th v i m t dân c cao, m i quan h toàn v n gi a các cá nhân không th th c hi n c, ng i ô th g p nhau trong nh ng vai trò mang tính phân o n cao. i u này không có ngh a là c dân ô th có ít quan h quen bi t h n c dân nông thôn, mà có ngh a là trong quan h v i s ng i mà h g p g , h bi t ít h n v ng i ó. Các cá nhân ô th bi t m t cá nhân nào ó d i t cách là con ng i công ch c, con ng i kinh doanh, con ng i ho t ng xã h i, m y ai bi t

n chính con ng i ó d i góc c nh là ng i cha, ng i m trong gia ình, ng i láng gi ng trong c ng ng.

1.2. Con ng i ô th

K t lu n v l i s ng ô th , Louis Wirth cho r ng trong xã h i ô th , m i quan h c a nhóm s c p (là nh ng nhóm nh v i s l ng ít ng i, g p nhau th ng xuyên và có nhân t c m xúc c th , là nhóm gia ình, b n bè, ng nghi p cùng c quan) b thay th b ng m i quan h c a nhóm th c p (nhóm có s l ng ng i ông o nh ng phái, các t ch c xã h i, trong ó tình c m thân thu c g n bó ít c th hi n), các quan h h hàng b suy y u, giá tr gia ình b suy thoái, tình c m láng gi ng b xóa s và các n n t ng truy n th ng c a s oàn k t xã h i b xói mòn.

Trong khi thu nh p c a ng i dân thành ph trung bình cao h n ng i dân thôn quê, nh ng giá sinh ho t thành ph c ng cao h n. Nhà c a t h n và c ng hi m hơi h n. Ti n thuê nhà cao h n và chi m t l l n trong các kho n chi tiêu. M c dù c dân ô th c h ng l i t nh ng d ch v công c ng, ng i dân ô th l i ph i dành ra m t kho n khá l n cho nh ng th nh gi i trí, còn kho n chi tiêu cho l ng th c ít h n. Nh ng th nào d ch v công ích không mang n c, ng i ô th ph i mua, và trên th c t , không có nhu c u nào c a con ng i ô th mà không c khai thác góc th ng m i. Vi c ph c v cho các nhu c u c m giác m nh và cung c p các ph ng ti n thoát ly kh i th c t công vi c v t v , n i u ã tr thành m t trong nh ng ch c n ng chính c a ngành công nghi p gi i trí ô th .

Có m t tính ch t n a áng chú ý trong l i s ng ô th mà Louis Wirth c p n là s khoan dung r ng rãi nh t (broadest tolerance) c a con ng i ô th i v i b i c nh s ng. Tình tr ng k c n nhau c a nh ng l i s ng khác bi t nhau t i các ô th t o ra m t tính ch t thông c m, t o nên kh n ng ch p nh n cái m i, cái khác bi t m t cách d dàng h n.

Tóm l i, d i m t Louis Wirth, nh ng thay i to l n v c c u và thi t ch trong quá trình ô th hóa ã mang l i nh ng h u qu nghiêm tr ng cho ng i dân. Th n kinh c a h b kích thích, tâm lý b c ng th ng trong m t ô th quá chuyên bi t, quá nhi u thông tin. Nh ng ng i thành ph g p nhau trong các vai trò b c t r i, không ph i trong quan h toàn b con ng i ó. H xem tr ng c ch chính th c. S ti p xúc v i nhi u ng i khác nhau t o c h i cho s phát tri n c a nhi u m i quan h a n tình tr ng là không ai trung thành v i m t t ch c nào c . Con ng i th dân lúc y d ng nh là m t con ng i b tha hóa và có ph n b t h nh (Tr nh Duy Luân, 2004, tr. 40).

Lu n i m c a Louis With ã t ng là ch c a nhi u nghiên c u ph n h i, tranh lu n, ph n bi n, b sung. Harry Gold (1982, tr. 25-26) cho r ng Louis Wirth ã quá bi quan v i s ng ô th , b ám ành b i các v n tiêu c c c a ô th nh tình tr ng vô t ch c c a các cá nhân, s suy s p tinh th n, t n n, t i ác, tham nh ng... Stanley Milgram trong bài vi t *The Urban Experience a Psychological Analysis* (1996, tr. 35-46) t góc nhìn c a m t nhà tâm lý h c cho r ng dân s ông, m t dân s cao và tính chuyên

biết là nh ng y ut thu c v nhân kh u h c, là nh ng y ut n m bên ngoài c a cá nhân, c n ph i xem xét s liên quan c a các y ut y n tính cách c a cá nhân. Tác gi cho r ng chính s quá t i c a cá nhân, chính s ti p xúc quá nhi u, “ u vào” quá l n ã làm r i lo n “ u ra”. i s ng ô th là m t chu i nh ng ch m trán liên t c v i s quá t i và t ó xu t hi n tình hu ng mà các cá nhân ph i thích nghi.

2. NHÌN V L I S NG C A NG I Ô TH SÀI GÒN - TPHCM

2.1. i chi u

S không ng nh t. Dù không r p khuôn nh hình nh ô th mà Louis Wirth a ra, TPHCM hi n nay và Sài Gòn tr c ây c ng là m t ô th mang tính không ng nh t v l i s ng khá cao. ây là m t ô th a h p, c dân c hình thành t nhi u t nh p c khác nhau, mang theo nhi u l i s ng khác nhau, ng th i nh h ng qua l i l n nhau nên ã t o ra m t l i s ng ô th ph c h p. Nh vào môi tr ng thoáng m v n có c a ô th, ng i Sài Gòn luôn có nhi u m i quan h r ng rãi, ph m vi giao ti p r ng, c ng giao ti p cao và a chi u. Ng i dân Sài Gòn - TPHCM có nh ng giao l u d a trên các nhóm s thích, nhóm ng nghi p, nhóm làm n... ch không ph i theo a bàn dân c n i c trú. ây là m t l i s ng có nh ng i m i ch i nhau. i m tích c c toát ra trong môi tr ng giao l u ó là con ng i s phát huy c nhi u u i m c a b n thân h c h i và phát tri n, d dàng g p c nhi u c h i trong cu c s ng, tho i mái vô t trong các m i quan h r ng rãi... Nh ng ng

th i l i s ng ó làm cho quan h xã h i trên a bàn c trú s tr nên l ng l o, láng gi ng s ng theo ki u èn nhà ai n y r ng, không nh l i s ng truy n th ng “bán anh em xa, mua láng gi ng g n”. T ó, ta có th nh n th y r ng l i s ng y qu th t khác xa v i truy n th ng t i l a t t èn có nhau c a ng i Vi t Nam.

Quan i m c a Louis Wirth có v khá úng khi xem xét m i quan h láng gi ng c a c dân ô th Sài Gòn - TPHCM. M i quan h có ph n l ng l o, không m n n ng nh nông thôn. Tuy nhiên, Sài Gòn - TPHCM v n có nh ng c tr ng riêng. M i tho t nhìn, c nh quan t i các con h m nh thành ph , n i mà các ngôi nhà san sát nhau, chung t ng, chung l i i, c a óng im m, không ng i qua l i, không ti ng em bé vui ùa, hi m ti ng chó s a... Dân c thì ng i l n i làm vi c, tr con c g i n nhà tr , h c sinh sinh viên i n tr ng, ng i n i tr i ch ho c làm l ng trong nhà, khi n chúng ta ngh nh ng con h m th t yên ng, b chia c t, m i gia ình m t cu c s ng. Nh ng không ph i th , y ch là cái nhìn t bên ngoài. Th t s , gi a các ngôi nhà im ng y v n có m t m i quan h láng gi ng, không m à, d th y, nh ng nh nhàng và khá b n v ng. H c rằng bu c v i nhau b i nhi u cái chung, nh v n an ninh, v sinh, môi tr ng sinh s ng c a con h m. S ng trong ô th, nh ng con ng i này bi t t i u ti t ng x y ra xô xát gi a láng gi ng vì r t cu c không ai c h ng l i gì mà i v v n ph i ch m m t nhau hàng ngày.

L u Ph ng Th o (2006, tr. 55) cho r ng: “Môi tr ng s ng n i h m ph

thân thi n và oàn k t. Khái ni m ‘hàng xóm láng gi ng’ t ng nh không còn có th tìm th y n i ô th, v n là n i c thù v i l i s ng t o n và vô danh...” v n còn t n t i n i ây.

Ch ng minh cho s h i n di n c a m i thân thi n láng gi ng trong các h m ph , L u Ph ng Th o a ra k t qu m t cu c i u tra nh l ng c t i n hành vào n m 2005 i v i 500 h v m i quan h gi a các gia ình trong h m thông qua vi c có m i hay không các láng gi ng n nhà d á m t i c, nh B ng 1.

K t qu trên cho th y có 12,8% h không m i láng gi ng n d á m t i c do gia ình t ch c, t ng ng v i ki u s ng phân o n, h i h t mà Wirth phân tích, nh ng ng th i có n 21,2% h m i h u h t các h trong h m cùng tham d và 56,8% m i m t ít h thân nh t trong h m. Nh v y, t l s có m i láng gi ng lên n 78%. ây là m t con s khá l n, bên c nh ó, theo phong t c Vi t Nam, các m i quan h th ng “có qua có l i”, ng i c m i bao gi c ng s m i l i ng i ã m i mình, t o ra các quan h xã h i an cài nhau. Qua ó, ta có th hình dung m i quan h gi a các láng

gi ng c a ng i ô th ây không l t l t, phân o n nh mô t c a Wirth, mà trái l i s giao l u gi a c dân s ng cùng trên a bàn khá dày.

Giá tr c a m i quan h s c p (gia ình, b n bè) trong c dân ô th không b m i quan h th c p thay th nh Wirth mô t . Dù quy mô gia ình có nh i, gia ình ba th h có ít i, con ng i ô th c a TPHCM có b cu c m u sinh chi ph i quá nhi u i, nh ng truy n th ng gia ình v n còn c duy trì và giá tr c a tình b n v n c ca t ng.

Cu c s ng bốn ba ô th, ng i i làm vi c, ng i i h c, ng i i công tác, ng i làm ca tr c, b a n gia ình không còn là “m t ngày ba b a quây qu n” nh tr c, nh ng b a c m gia ình vào bu i chi u hay vào ngày cu i tu n v n là d p các thành viên trong gia ình g p g , trò chuy n. Hàng n m, dân c TPHCM v n tôn vinh Ngày gia ình 28/6 m t cách r n rã. Các n i a ra nhi u hình th c chào m ng khác nhau, nh H i thi N u n, H i thi Gia ình và pháp lu t, H i thi Ki n th c gia ình nuôi con kh e, H i thi Gia ình th i h i nh p, V n ng b a c m gia ình...

Bên c nh gia ình, b n bè luôn là n i mà

B ng 1. Th ng kê d a trên câu h i: Có m i các gia ình trong h m d á m t i c

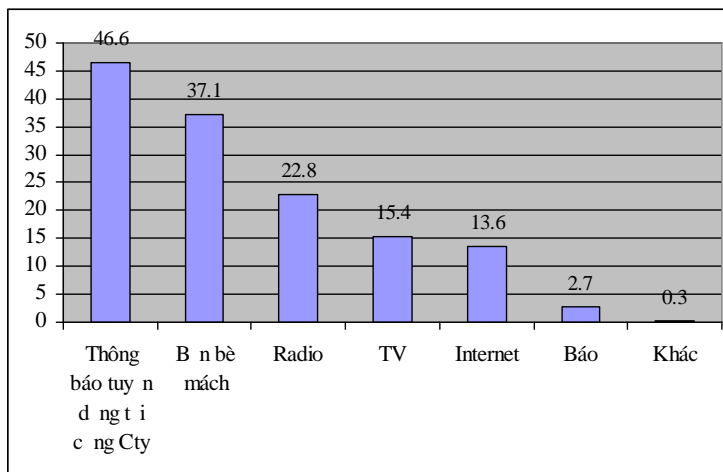
		M t í h thân nh t		H u h t các h trong h m		Ch m i bà con dòng h		Không m i		T ng	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Phân lo i h m	Ngh	88	52,4	58	34,5	12	7,1	10	6,0	168	100
	Dân t c	82	66,1	32	25,8	2	1,6	8	6,5	124	100
	Tôn giáo	8	44,4	8	44,4			2	11,1	18	100
	Dân c	106	55,8	8	4,2	32	16,8	44	23,2	190	100
T ng		284	56,8	106	21,2	46	9,2	64	12,8	500	100

Ngu n: H m ph Sài Gòn - TPHCM, Tôn N Qu nh Trân (ch biên), 2006, tr. 55.

m i c dân ô th tìm n khi c n. B n bè là ch d a c tinh th n l n v t ch t trong cu c s ng ô th y v t v , b t tr c. K t qu nghiên c u tài *Thanh niên vùng ô th hóa và v n vi c làm – tr ng h p TPHCM*, a ra k t qu là trong các kênh thông tin giúp cho thanh niên tìm c vi c làm, thì thông tin t b n bè ng hàng th hai, ch sau b ng thông báo tuy n d ng c a các nhà máy, xí nghi p trong vùng, nh Bi u .

Tính di ng xã h i: Xã h i ô th n ng ng c a Sài Gòn - TPHCM v i nhi u ngành ngh r t a d ng c a m t ô th công nghi p, xu t kh u, khoa h c, d ch v , th ng m i t o cho ng i ô th muôn v àn c h i i ngh , i ch làm. Nhân dân ta v n th ng có câu “Thóc âu thì b câu y”. Con ng i thay i ch làm nhi u l n thì h n nhiên g n bó v i n i làm vi c không sâu s c, phá v i giá tr c a câu nói “ n cây nào, rào cây y”. Th tr ng nhân l c c a TPHCM hi n nay c ng có hi n t ng y.

Bi u : Kênh thông tin tìm vi c làm c a thanh niên (%)

Ng u n: Báo cáo tài *Thanh niên vùng ô th hóa và v n vi c làm – tr ng h p TPHCM*, Tôn N Qu nh Trần và c ng s , tr. 47-86.

S ch y máu ch t xám vào các khu v c thu nh p cao, quy n l i nhi u, nh t là vào các công ty, c quan, t ch c n c ngoài àng ngày càng l rõ, nh ng ch a ph i là tính ch t chung. S c nh tranh cao, nhi u c h i vi c làm c con ng i thành ph v n d ng làm cho mình có cu c s ng n ng ng h n. Vì ch có tính n ng ng cao, con ng i ô th m i có th thích ng c v i nh ng hoàn c nh hay thay i c a môi tr ng ô th, n u không, h có th b lo i b , ho c n u v n bám tr thì ch t l ng cu c s ng khó thoát kh i nghèo nàn.

S phân o n trong quan h gi a các cá nhân: M i quan h gi a các cá nhân v i cá nhân TPHCM c ng có tình tr ng phân o n, nh ng không n n i con ng i giao thi p v i nhau mà không hi u bi t v nhau. Khi có m i quan h m i, ng i Vi t Nam nói chung và ng i thành ph nói riêng u h i th m n cu c s ng cá nhân, nh tu i tác, tình tr ng gia ình, cha m , v con, n i làm vi c... nh m hi u rõ và nh v i t ng. Nh ng câu h i này là r t thông th ng i v i ng i Vi t Nam, nh ng ng i Tây ph ng l i không a ra khi m i quen. Thói quen, phong t c, t p quán trên giúp cho con ng i ô th g n nhau h n. TPHCM tuy r ng, ng i tuy ông, nh ng trong các m i quan h , con ng i v n bi t nhau, v n hi u v ngu n g c, giai t ng c a nhau.

2.2. L i s ng dung n p cao c a con ng i ô th Sài Gòn - TPHCM

M t tính ch t quan tr ng c a ng i ô th mà Louis Wirth nh c n là tính khoan dung r ng rãi c a ng i ô th i v i các y t m i, i v i các khác bi t. Bao dung là tính ch t chung c a h u h t các ô th hi n i trên th gi i, không riêng gì TPHCM. TPHCM, tính ch t này r t m nét và chính nó ã t o nên nh ng giá tr c tr ng trong v n hóa c ng nh trong l i s ng c a con ng i Sài Gòn tr c ây và TPHCM hi n nay. V i t c phát tri n kinh t cao, v i kh n ng t o ra nhi u vi c làm và c h i kinh doanh, TPHCM có m t s c hút m nh m i v i ng i dân các vùng khác n l p nghi p. Hi n nay ph n l n dân c thành ph là nh ng ng i có ngu ng c t n i khác n qua nhi u giai o n l c s khác nhau. S ng trong “thành ph c a nh ng ng i nh p c ” nh th nên ng i n tr c c ng d dàng ch p nh n nh ng ng i n sau, dù khác bi t nhau v n i xu t thân, tôn giáo, tín ng ng, dân t c, phong t c t p quán, l i s ng. Trong l c s phát tri n, thành ph t ng tí p nh n nhi u ngành ngh th công c a c dân t m i m i n t n c. t di c n m 1954 ánh d u s hình thành m t lo t làng ngh m i do nh ng ng i nh p c , v n là nh ng ng i th th công mang vào. H là nh ng c ng ng cùng quê, cùng ra i và cùng nh c t p trung vào m t n i. Nh ng k x o truy n th ng t quê h ng m i n B c c du nh p làm nên nh ng làng ngh th công nh làng d t v i Bùi Môn - Trung Chánh (Tân Xuân - Hóc Môn), các làng d t chi u Bình An (ph ng 6, qu n 8), B n H i (ph ng 5, Gò V p), Kênh Xáng (Bình Chánh), làng l ng èn Phú

Bình (ph ng 5, qu n 11), làng giò ch Hà N i (ph ng 12, Gò V p), làng tinh b t Kí t Tâm (ph ng Tam Bình, Th c), làng u h Bùi Môn (Hóc Môn), v.v... H o c, gi a lòng thành ph là m t khu “ph Tây” n ào não nhi t quanh tr c ng Bùi Vi n, Ph m Ng Lão (qu n 1), m t khu “ph Hàn Qu c” ng Hoàng Vi t, qu n Tân Bình (Tôn N Qu nh Trân, 2002).

S xu t hi n các làng ngh m i, s t n t i c a nh ng khu ph “qu c t ” cho th y r ng ng i thành ph d dàng tí p nh n nh ng c ng ng c dân khác tuy không cùng màu da, ngôn ng , dân t c, bi u hi n sinh ng v tính bao dung, d ch p nh n c a ô th này.

Nh ng tính ch t nh s phân o n, tính di ng cao, tính dung n p c a i s ng ô th mà Louis Wirth c p, th hi n khi rõ, khi th p thoáng trong tr ng h p TPHCM. Tác gi Sally Engle Merry (1996, tr. 59) c ng nh n xét nh v y v quan i m c a Louis Wirth trong tí u lu n *Urbanism as a Way of Life*, cho r ng nh ng phân tích c a Wirth là không sai, nh ng ch là m t ph n, ch a toàn di n. M i quan h s c p và thân thi n v n có gi a nh ng ng i ô th và trong m ng l i xã h i, nh ng nh ng s t ng tác y b n i b i kho ng cách gi a các nhóm xã h i.

Dù ch ph n ánh ch a toàn di n i s ng ô th, nh ng nh ng ý t ng c a Louis Wirth c ng nói lên c ph n nào m t s tính ch t c a i s ng ô th, giúp chúng ta nhìn l i l i s ng ô th c a chúng ta và th y c r ng con ng tr thành ô th c a TPHCM không quá m m nh góc nhìn c a Louis Wirth. □

TÀI LI U TRÍCH D N

1. Gold, H. 1982. *The Sociology of Urban Life*. Prentice House. United State of America.
2. L u Ph ng Th o. 2006. *H m ph - n i l u gi nh ng giá tr truy n th ng trong lòng ô th*, trong *H m ph Sài Gòn - TPHCM*, Tôn N Qu nh Tr an (ch biên). TPHCM: Nxb. Công an Nhân dân.
3. Merry, Sally Engle. 1996. *Urban Danger – Life in a Neighborhood of Strangers*, Philadelphia. Temple University Press trong Gmelch G. và Zenner W.P. *Urban Life: Readings in Urban Anthropology*. Waveland Press.
4. Stanley. 1996. *The Urban Experience A Psychological Analysis*, trong *Urban Life*, Gmelch G. và Zenner W.P (ch biên).
5. Tôn N Qu nh Tr an và c ng s . 2013. *Thanh niên vùng ô th hóa và v n vi c làm – tr ng h p TPHCM*. tài thu c S Khoa h c Công ngh TPHCM, tháng 1/2013.
6. Tôn N Qu nh Tr an và c ng s . 2002 (ch biên). *Làng ngh th công truy n th ng t i TPHCM*. TPHCM: Nxb. Tr , .
7. Tr nh Duy Luân. 2004. *Xã h i h c ô th*. Hà N i: Nxb. Khoa h c Xã h i.
8. Wirth, Louis. 1938. *Urbanism as a Way of Life*. American Journal Sociology. 44.